

UNIVERSITY OF TAMPERE

This document has been downloaded from
Tampub – The Institutional Repository of University of Tampere

Publisher's version

Authors: Mäkinen Marita, Korhonen Vesa, Annala Johanna, Kalli Pekka, Svärd Päivi, Värri Veli-Matti

Name of article: Korkeajännityksiä : kohti osallisuutta luovaa korkeakoulutusta, johdanto

Name of work: Korkeajännityksiä - kohti osallisuutta luovaa korkeakoulutusta

Editors of work: Mäkinen Marita, Korhonen Vesa, Annala Johanna, Kalli Pekka, Svärd Päivi, Värri Veli-Matti

Year of publication: 2011

ISBN: 978-951-44-4516-9

Publisher: Tampere University Press

Pages: 7-16

Discipline: Social sciences / Educational sciences

Language: fi

School/Other Unit: School of Education

URN: <http://urn.fi/urn:nbn:uta-3-935>

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

KORKEAJÄNNITYKSIÄ – KOHTI OSALLISUUTTA LUOVAA KORKEAKOULUTUSTA

Marita Mäkinen, Vesa Korhonen, Johanna Annala,
Pekka Kalli, Päivi Svärd & Veli-Matti Värri

Johdanto

Tätä kirjoitettaessa on kansakunta saanut uuden hallituksen ja ministerit ovat vannoneet valansa. Aamun lehdessä (Aamulehti 7.7.2011) uusi opetusministeri lausuu visionsa korkeakoulutuksen kehittämisestä. Korkeakoulutus – kansakunnan sivistyksen ja arvon mitta – on tärkeä nostaa esille ensiksi. Ministeri vaatii opiskelijoita opiskelemaan aiempaa päätoimisemmin, valmistumaan entistä nopeammin ja siirtymään työuralle nykyistä varhemmin. Opetus- ja kulttuuriministeriön linjaukset ja uusi hallitusohjelma noudattelevat Euroopan Unionin pyrkimyksiä vahvistaa korkeakoulutuksen laatua, tehokkuutta, vaikuttavuutta ja kansainvälistymistä.

Ministeriössä kannetaan huolta siitä, että suomalaisten opiskelijoiden opiskeluaikat ovat verrattain pitkiä (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010b). Opiskelijatutkimusten (mm. Saarenmaa, Saari & Virtanen 2010) mukaan merkittävin syy opiskeluaikojen venymiseen on työsäkäynti. Siksi keppiä ja porkkanaa suunnitellaan tarjottavaksi kehittämällä opintojen edistymisen seuranta (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010a) ja uudistamalla opintolainajärjestelmää. Ministeriössä uskotaan,

että opiskelijat tarvitsevat entistä edullisempaa opintolainaa, jotta opintojen aikainen työnteko vähenisi. Haastatellut opiskelijat ovat toista mieltä. He vetoavat väärään porkkanaan, huonoon menettelytapaan, epätasa-arvoon ja koulutusalojen yhteismitattomuuteen.

Ministerin strategisesti sangen viisas avaus jää kliseeksi, jos monimutkaiseen korkeakoulutuksen problematiikkaan etsitään yksinkertaisia patenttiratkaisuja. Ideali tehokkuudesta ja nopeudesta muuttuu kuluneeksi hokemaksi, jos siltä puuttuu toteuttamisen mahdollisuudet. Opintojen pitkittyminen ei nimittäin aina ole huono asia opiskelijan kannalta. Opinnot saattavat venyä esimerkiksi siksi, että työmarkkinoilla edellytetään kilpailukykyistä kokemusta ja osaamista omalta opiskelualalta. Varmistaakseen paikkansa yhteiskunnassa opiskelijoiden on pyrittävä keräämään arvokasta työkokemusta jo opiskeluaikana. Vaikka pitkillä opiskeluajoilla näyttäisi korkeakoulun kannalta olevan kyse huonosta tuloksesta, yksilön kannalta tilanne voi merkitä uutta positiivista suuntaa elämässä ja uralla. Myös Krausen työryhmän (2005) tutkimushavaintojen mukaan iältään vanhemmat ja elämäkokemusta hankkineet australialaisopiskelijat pitävät opiskelua mielekkäämpänä, ovat tulevaisuuteen suuntautuneempia ja menestyvät opinnoissaan paremmin kuin suoraan lukiosta korkeakouluun siirtyvät nuoret.

Ministeriössä kaavailun opintolainamallin uskottavuutta koetelevat paitsi sen idealistiset toiveet myös opiskelijoiden varautunut vastaanotto ja kansakunnan talousvaje. Käsillä olevalla kirjalla on samojen kliseiden uhkat. Teos on artikkelikokoelma, jonka tarkoituksena on nostaa esille erilaisia näkökulmia ja tarkastella korkeakoulutuksen perinteistä kumpuavia intentioita, sen nykytilaa sekä koulutuksen uudistamiseen liittyviä jännitteitä – **korkeajännityksiä**. Idea kirjasta on peräisin *Campus Conexus – korkeakouluopiskelijan syrjäytymisen ehkäiseminen* -projektista, joka on käynnistynyt syksyllä 2009. Projektilla on kahtalainen tehtävä: se tutkii opiskelun keskeyttämisriskejä ja syrjäytymisen ilmiötä korkeakoulussa sekä pyrkii kehittämään opintoihin kiinnittymistä edistäviä ja osallisuutta luovia korkeakoulutuksen yhteisöjä, opetussuunnitelmia ja toimintakulttuureita.

Juuri kehittämisen idealismiin tiivistyy ensimmäisen kliseen riski: kehittämisen ihanteet saattavat lipua käsistä sunnuntaijargoniksi. Olemme toistuvasti kysyneet: Miten tehdä näkyväksi korkeakoulutuksen hierarkkisia rakenteita, tieteenalojen toisistaan poikkeavia traditioita ja kulttuureja? Miten tarkastella omia toimintakäytänteitä sisältä päin, korkeakoulun toimijoina? Miten havaita opiskelijoihin kohdistuvia, korkeakoulun tuottamia piiloisia veto- ja työntövaikutuksia, jotka joko vahvistavat opiskelijoiden osallisuuden tuntemuksia ja kiinnostumista opintoihin tai johtavat vieraantumisen kokemuksiin ja luovuttamiseen?

Toinen uhka liittyy opiskelijoiden kohtaamiseen. Hyväksyvätkö opiskelijat, että korkeakoulutuksen sisällä toimivat tutkijat ja opettajat astuvat opiskelijoiden kentälle etsimään opiskelijanäkökulmaa? Olemme jo ehtineet havaita, että ei ole olemassa yhtä opiskelijoiden näkökulmaa, vaan värikäs kirjo erilaisia opiskelijaelämiä, oppimiskokemuksia, ajattelu- ja toimintatapoja. Pyrimme edistämään osallisuutta luovaa korkeakoulutusta yhteisönä, jonka aktiivisia toimijoita ovat sen kaikki jäsenet opiskelijoista päättäviin elimiin ja johtoon asti.

Myös kolmas riski on verrattavissa opetusministerin lausuntoon päivälehdessä. Yliopistouudistus ja Bolognan prosessi nivoutuvat vahvasti korkeakouluorganisaatioiden kilpailukyvyyn varmistamiseen globaalimaailmassa. Samaan aikaan valtion taloustilanne ajaa korkeakoulut toteuttamaan koulutustehtäviään itseohjautuvasti. Koulutusreformin kritiikki nouseekin voimakkaana akateemisesta yhteisöstä, ja se näyttää kohdistuvan erityisesti korkeakoulujen rahoituksen epävarmuuteen, ennakoimattomuuteen ja korporatiivisen korkeakoulujärjestelmän vahvistumiseen. Ne saavat aikaan kriittisiä kannanottoja akateemisen vapauden ja sivistyksen puolesta sekä erilaisia professio- ja identiteettikriisejä korkeakoulun sisällä (mm. Marginson 2000; Fägerlind & Strömquist 2004).

Toisaalta tiedostamamme riskit ovat avanneet mahdollisuuden tehdä havaintoja, tutkia ja tulkita korkeakoulutusta uudella tavalla; tarkastella sen uskottavuutta, sivistysperustaa, moraalialia sekä päästä osalliseksi koulutusrakenteiden ja opetuksen kehittämisestä. Tämän teoksen

artikkeleissa käsitellään projektissa esiin nousseita korkeakoulutuksen monimutkaisia ja -kerroksisia ilmiöitä. Kirja on pioneeriluontoinen yleisteos. Suomessa ei tietääksemme ole vastaavaa aiemmin julkaistu. Teoksen jokainen artikkeli on käynyt läpi kahden tai useamman refereearvioinnin tullakseen hyväksytyksi teokseen. Kokoelmaan hyväksytyt artikkelit avaavat keskustelua korkeakoulupoliittisista linjauksista, koulutusyhteisöön kiinnittymisestä tai siitä vieraantumisesta sekä esittelevät tutkimushavainnot ja korkeakoulutuksen toimintakulttuureista ja niiden muutoksista. Pääosin kirjoittajat hahmottavat korkeakoulutuksen ilmiöiden kompleksisuutta ja tuovat esille sosiokulttuurisia näkökulmia.

Mielestämme juuri yhteisökeskeisyys luo uusia näkymiä korkeakouluopiskeluun, jota varsin usein on tarkasteltu yksilöä korostavista, kognitiivisista lähtökohdista. Kognitiivisen lähestymistavan vaarana on, että se vahvistaa korkeakouluopiskelulle leimallista yksin pärjäämisen kulttuuria, jota on luonnehdittu myös akateemiseksi vapaudeksi. Yksilöä korostavat opiskelum muodot ja vaatimukset saattavat tuottaa joillekin opiskelijoille osaamattomuuden kokemuksia, hankaluuksia päästä mukaan opiskelijaryhmiin, vaikeuksia suunnitella uraa ja valita niitä tukevia opintoja sekä kokemuksia vähäisistä vaikutusmahdollisuuksista ja sosiaalisen tuen puutteesta.

Jennifer Case (2008) perusteleeekin sosiokulttuurista näkökulmaa juuri opiskelijälähtöisillä argumenteilla. Hänen mielestään oppiminen nivoutuu vahvasti niihin syihin, joiden varassa opiskelija ottaa opiskelupaikan vastaan, opiskelijan kokemuksiin ”astua sisään” korkeakouluyhteisön jäsenyyteen ja niihin syihin, joiden voimalla hän pysyy kyseisessä opiskeluyhteisössä (ks. myös Mann 2001). Tällöin opintoihin ja oppimiseen kiinnittymisessä ei ole kyse yksilöstä, vaan koko korkeakouluyhteisöstä ja sitä ympäröivästä yhteiskunnasta. Siksi koulutusyhteisöillä on ratkaiseva merkitys opiskelijan osallisuuden tukemisessa. Sosiokulttuurinen tulkinta onkin näkemyksemme mukaan keskeinen lähtökohta kehitettäessä *osallisuutta luovaa korkeakoulutusta*.

Osallisuus ja osallistavuus ovat teemoja, jotka ovat olleet aiemmin esillä esimerkiksi yhteiskunta- ja nuorisopolitiikassa. Niillä viitataan kansalaisten mahdollisuuksiin osallistua ja vaikuttaa toimintaympäristönsä

ja yhteiskunnan kehittämiseen ja päätöksentekoon. Osallisuus määrittyy myös osattomuuden vastavoimaksi ja eräänlaiseksi välitilaksi vaikuttamiseen, jota pidetään tavoitellumpana yhteiskuntaan sitoutumisen asteena (Herranen & Junttila-Vitikka 2010). Osallisuus yhdistyy käsitteenä myös hyvinvointiin ja sosiaaliseen vahvistamiseen, joilla viitataan yksilön voimavarojen ja osallistumisen mahdollisuuksien lisäämiseen korkeakoulutuksen akateemisessa ja sosiaalisessa ympäristössä. Hyvinvoinnin voi katsoa rakentuvan yksilön etenevästä osallistumisesta, yhteisöjen toimivuudesta ja yleisestä turvallisuudesta.

Kaikki vaikuttavat toisiinsa. Onkin syytä nostaa keskusteluun se, miten korkeakouluissa toteutetaan osallistavia toimintakäytänteitä opiskelijoiden opiskelun, oppimisen ja asiantuntijuuden kasvun tukemiseksi ja miten ennaltaehkäistään vieraantumista. Ulkopuolisuuden ja vieraantumisen kokemukset saattavat johtaa marginalisaatioon tai pahimmillaan koulutukselliseen ja yhteiskunnalliseen syrjäytymiseen. Tässä teoksessa näitä teemoja pohditaan neljään päälukuun jaetuissa kahdessatoista artikkelissa, jotka seuraavaksi esittelemme lyhyesti.

I Syrjäytymisriskeistä kiinnittymiseen

Ensimmäisessä luvussa luodaan perustaa syrjäytymisen ja kiinnittymisen käsitteiden väliselle yhteydelle sekä syrjäytymisen ja kiinnittymisen ilmiön eri puolien tarkastelulle. Artikkelissaan *Opiskelijoiden syrjäytymisriski korkeakoulupoliittisessa keskustelussa* Jani Ursin, Juhani Rautopuro ja Jussi Välimaa tarkastelevat syrjäytymistä koulutuspoliittisena ilmiönä ja moniselitteisenä käsitteenä. Korkeakoulutuspoliittisissa konteksteissa syrjäytyminen leimataan helposti epäonnistumiseksi. Kirjoittajien mukaan on erityisen tärkeää pohtia, miten määrittelemme ja kuka määrittelee syrjäytyneen korkeakouluopiskelijan. Korkeakoulujen tulisi auttaa erityisesti niitä opiskelijoita, jotka eivät yrityksistään huolimatta pääse opintoihin käsiksi. Näin kaikille opiskelijoille voitaisiin taata tasavertaiset mahdollisuudet suorittaa korkeakoulututkinto.

Juhani Rautopuron ja Vesa Korhosen artikkelin *Yliopisto-opintojen keskeyttämisriski ja opintoihin kiinnittymisen ongelmat* erityinen huolenaihe on yliopisto-opiskelijoiden heikko opintoihin kiinnittyminen ja opintojen hidaskäynnistyminen erityisesti opintojen alkuvaiheissa. Kirjoittajien tutkimushavainnot kertovat siitä, että opintojen hidaskäynnistyminen ennakoii suurta riskiä opinnoista luopumiseen ja opintojen keskeyttämiseen. Hyödyllisintä olisi panostaa ennaltaehkäisevin toimenpitein juuri ensimmäisen opintovuoden opiskelijoihin. Marita Mäkinen ja Johanna Annala esittävät artikkelissaan *Opintoihin kiinnittyminen yliopistossa* teoreettisen viitekehyksen opintoihin kiinnittymisestä. Kirjoittajat päätyvät esittämään, että keskeistä kiinnittymisessä on tulevaisuuteen suuntautuminen, joka riippuu osallisuuden ja vastavuoroisuuden toteutumisesta. Vuorovaikutteisessa ja arvostavassa ilmapiirissä opiskelijat ja henkilökunta muodostavat yhdessä tutkivan, oppivan, kehittävän ja kehittyvän yhteisön.

II Uudistuvat traditiot

Toisessa luvussa nostetaan esille korkeakoulujen toimintakulttuurit, jotka luovat edellytyksiä opiskelijan oppimiselle ja hyvinvoinnille opintojen aikana ja niiden jälkeen. Vallitsevat toimintakulttuurit paljastuvat usein vasta muutosten edessä. Artikkelissaan *Positionti opetussuunnitelman ymmärtämisen välineenä* Harri Kukkonen esittää korkeakoulujen toimintakulttuureita määrittäväksi kehykseksi opetussuunnitelman. Hän jäsentää opettajat ja opiskelijat opetussuunnitelman sietäjien, vastaanottajien, soveltajien ja uudistajien positiioihin. Kukkonen päätyy kahteen ääritulkinnasta kertovaan näkemykseen opetussuunnitelmasta: opetussuunnitelma annettuna ja rakentuvana. Hän ehdottaa, että toimintoja uudistettaessa mukaan tarvitaan erilaisista positiioista esitettyjä ääniä. Ne kertovat, miten ihminen kokee olevansa osana opetussuunnitelmakäsikirjoitusta, sen muotoutumista ja toteutumista.

Johanna Annala ja Marita Mäkinen esittelevät artikkelissaan *Korkeakoulutuksen opetussuunnitelma tulkintojen kohteena* laaja-alaisen opetussuunnitelman mallin, jossa korkeakouluopetuksen kehittämiseen liittyvät moninaiset jännitteet ja toisistaan poikkeavat päämäärät nähdään konfliktien sijaan produktiivisena, uutta luovana ajatteluna. Tällöin korkeakouluopetus asemoi itsensä yhteiskunta- ja työelämä tietoiseksi toiminnaksi säilyttäen korkeimmalle opetukselle annetun traditionaalisen tehtävän kasvattaa opiskelijoista maailmaa ymmärtäviä maailman muuttajia. Vesa Korhosen, Anne Nevgin ja Antero Stenlundin artikkeli *Pedagogisen johtamisen ja yhteisten oppimiskäsitysten luomisen haasteet korkeakoulujen muutoksissa* päättää luvun tarkastelemalla pedagogisen johtamisen mahdollisuuksia tukea korkeakoulu yhteisöjä yhteisten oppimiskäsitysten muodostamisessa muutostilanteissa. Aineistot osoittavat vahvojen episteemisten kulttuurien hallitsevuuden ja rajoitukset. Episteemiset kulttuurit syntyvät akateemisten heimojen ja reviirien piirissä ja ne korostavat mieluummin säilyttämisen kuin muuttamisen tarinoita opetustoiminnassa.

III Hyvinvointia korkeakoulussa?

Kirjan kolmannessa luvussa tulee osallisuutta luova korkeakoulu esille opiskelijan opiskelutyytyväisyyden, hyvinvoinnin ja niitä tukevan opettajuuden, ohjauksen ja pedagogiikan kautta. Luvun avaa Vesa Korhosen ja Sirpa Törmän tutkimusartikkeli *Yliopisto-opettajan identiteettiä ja työkulttuuria hahmottamassa*, jossa ovat esillä opetuksen ja oppimisen kulttuurit ja erityisesti opettajuus ja opettajana kehittyminen yliopistossa. Tutkijat kuvaavat siitä, miten yliopisto-opettajan identiteetti rakentuu yliopiston sosiaalisissa ja ammatillisissa konteksteissa. Tulosten mukaan individualistinen työkulttuuri ohjaa yliopiston pedagogista toimintaa, ja sen vieraannuttavat piirteet voivat heijastua myös opiskelijoiden kokemuksiin ja arvostuksiin.

Professori emerita Anna Raija Nummenmaan postuumisti julkaisussa artikkelissa *Moniammatillinen ohjaus jaettuna osaamisena* tuodaan moniammatillisuus esille uudenlaisena yhteistyön mahdollisuutena etsiä ohjauksen kehittämisen muotoja korkeakouluorganisaatiossa. Nummenmaa tuo esille, että opiskelutyytyväisyyttä ja hyvinvointia edistävä ohjaus- ja neuvontatyö toteutuu onnistuneemmin systemisesti eri toimijoiden yhteistyönä ja verkostoina kuin eri ohjaajien yksilösuorituksina. Jouni Tuomen ja Anna-Mari Äimälän artikkelissa *Opiskeluhyvinvoinnin jäljillä – työtyytyväisyysteorioiden anti opiskeluhyvinvointitutkimukseen* tarkastellaan, miten työelämän tutkimuksen teorit olisivat sovellettavissa opiskeluhyvinvoinnin tutkimukseen. Kirjoittajat esittävät, että työtyytyväisyyden analogiana opiskelutyytyväisyys kuvastaa viimekädessä yksilön sopeutumista vallitseviin pedagogisiin ratkaisuihin. Hyvinvoinnin määrittelyn kannalta tulee tiedostaa se, miten laajana ilmiönä opiskeluun liittyvä hyvinvointi kulloinkin ymmärretään.

IV Osallisuutta oppimiseen

Päätösluvussa esitellään kolme näkökulmaa sosiokulttuurisen pedagogiikan toteuttamiseen, jossa opiskelijoita tuetaan selviytymään korkeakouluopiskelun keskeisistä vaateista, jotka ovat perusedellytyksiä opinnoissa etenemiselle. Artikkelissaan *Akateemiset tekstitaidot ja niiden ohjaaminen yliopistossa* Carita Kiili ja Marita Mäkinen kytkevät akateemiset tekstitaidot osaksi yliopiston moninaisia sosiaalisia ja kulttuurisia käytänteitä. Kirjoittajat esittelevät mallin, jonka avulla tekstitaitojen oppiminen voidaan sitoa tieteenalakohtaiseen oppimiseen yhteisöllisesti. Kirsi Siliuksen, Seppo Pohjolaisten, Thumas Miilumäen, Jussi Kankaan ja Jorma Joutsenlahden artikkeli *Korkeakoulumatematiikka teekkarin kompastuskivenä?* selvittää matematiikan osaamiseen vaikuttavia tekijöitä ja niiden vahvistamista teknillisen alan yliopisto-opinnoissa. Kirjoittajat

esittelevät matematiikan opetuksen tutkimusperustaista kehittämistyötä ja kirjon kehittämäänsä menetelmiä opiskelijoiden oppimisen tueksi.

Artikkelikokoelman päättää Marjatta Myllylän, Hanna Teräksen, Tuomas Kaihuan, Riikka Mäkelän ja Päivi Svärdin artikkeli *Opintoihin kiinnittyminen tietämysyhteiskunnassa – sosiaalinen media ja autenttinen oppiminen korkeakouluopiskelussa*. Kirjoittajat tarkastelevat sosiaalisen median mahdollisuuksia tukea opintoihin kiinnittymistä ja edistää opiskelijoiden työelämätaitoja. Kirjoittajat soveltavat autenttisen oppimisen teoriaa ja kytkevät kokemuksellisuuden sosiaalisen median vahvuudeksi tukea opintojen suotuisaa etenemistä.

Tampereella 13.7.2011

*Marita Mäkinen, Vesa Korhonen,
Johanna Annala, Pekka Kalli, Päivi Svärd & Veli-Matti Värri*

Lähteet

- Case, J. 2008. Alienation and engagement: Development of an alternative theoretical framework for understanding student learning. *Higher Education* 55 (3), 321–332.
- Fägerlind, I. & Strömqvist, G. 2004. Higher education reform in the global context – whatever happened to the Nordic model? Teoksessa I. Fägerlind & G. Strömqvist (toim.) *Reforming higher education in the Nordic countries*. Paris: International Institute for Educational Planning, 17–53.
- Herranen, J. & Junttila-Vitikka, P. 2010. Osallisuuden vai sosiaalisuuden vahvistamista. Pääkirjoitus. *Nuorisotutkimus*, 28 (3), 1–2.
- Krause, K-L., *Opintoihin kiinnittyminen tietämysyhteiskunnassa – sosiaalinen media ja autenttinen oppiminen korkeakouluopiskelussa*
- Hartley, R., James, R. & McInnis, C. 2005. *The first year experience in Australian universities: Findings from a decade of national studies*. Melbourne: University of Melbourne.
- Mann, S. J. 2001. Alternative perspectives on the student experience: alienation and engagement. *Studies in Higher Education* 26 (1), 7–19.
- Marginson, S. 2000. Rethinking academic work in the global era. *Journal of Higher Education Policy and Management* 22 (1), 23–35.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010a. *Korkeakouluopintojen edistymisen seurannan kehittäminen*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 9.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010b. *Ei paikoillanne, vaan valmiit, hep! Koulutukseen siirtymistä ja tutkinnon suorittamista pohtineen työryhmän muistio* 11.
- Saarenmaa, K., Saari, K. & Virtanen, V. 2010. *Opiskelijatutkimus 2010. Korkeakouluopiskelijoiden toimeentulo ja opiskelu*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 18.